

Jacek Petryszyn
Uniwersytet Śląski

Charakterystyka sektorów deficytowych i nadwyżkowych na rynku pracy województwa śląskiego

Characteristics of deficit and surplus sectors of the labour market in the Silesian province

Streszczenie

W opracowaniu podjęto temat sektorów deficytowych i nadwyżkowych na rynku pracy w województwie śląskim. Zasadniczym celem badania była charakterystyka obecnego stanu elementarnych grup zawodów ze względu na ich deficytowość lub nadwyżkowość. Ocenę sektorową przeprowadzono w oparciu o grupy elementarne, ustalone w aktualnej klasyfikacji zawodów na potrzeby rynku pracy. W badaniu przyjęto dynamiczne ujęcie problemu przez analizę wskaźników intensywności deficytu (nadwyżki) i salda ruchu bezrobotnych dla grup elementarnych w kilku kolejnych półroczach. Analiza sektorowa wykazała, iż większość grup elementarnych cechowała się nadwyżkowymi wartościami wskaźnika intensywności oraz głównie dodatnimi saldami ruchu bezrobotnych w całym okresie badawczym. Uzyskane wyniki świadczą o istnieniu zdecydowanej przewagi liczebnej sektorów nadwyżkowych. Jako istotny sektor deficytowy zaznaczyła się grupa lekarzy specjalistów. Najliczniejsze sektory deficytowe wystąpiły w grupie wielkiej robotników przemysłowych i rzemieślników. Nadwyżkowość większości analizowanych grup elementarnych i niekorzystne tendencje na rynku pracy umożliwiły wskazanie dużej liczby sektorów szczególnie nadwyżkowych. Instytucje odpowiedzialne za poprawę sytuacji na rynku pracy powinny zatem w większym stopniu skupić się na przekwalifikowaniu pracowników z tych sektorów i stworzeniu warunków do rozwoju przedsiębiorczości młodych ludzi.

Abstract

The study examines the deficit and surplus sectors in the labour market in the Silesian province. The primary objective of this study was to characterize the current situation of the elementary occupational groups with respect to their scarcity or surpluses. The evaluation was conducted based on the sector of elementary groups established in the current classification of occupations in the labour market needs. The study adopted a dynamic approach to the problem by analysing the intensity of deficit (surplus) and the balance of the unemployed movement for elementary groups in several consecutive half-year periods. A sectorial analysis showed that the majority of elementary groups was characterized by excess intensity index values, and mostly positive balances of the unemployed movement throughout the researched period. The results indicate the existence of a vast superiority of surplus sectors. The group of medical specialists is emphasized as an important deficit sector. The largest deficit sectors occur within the large group of industrial workers and craftsmen. The surpluses in most of the analysed elementary groups and unfavourable labour market trends allowed for the indication of a large number of particularly surplus sectors. The institutions responsible for the improvement of the labour market should increasingly focus on retraining workers in these sectors and creating conditions for the development of young people's entrepreneurship.

Słowa kluczowe: przedsiębiorczość; rynek pracy; sektor deficytowy; sektor nadwyżkowy; województwo śląskie

Key words: deficit sector; entrepreneurship; labour market; Silesian voivodship; surplus sector

Wprowadzenie

Współcześnie istotnym zagadnieniem stabilizacji rynków pracy, a w konsekwencji rozwoju regionalnego, jest odpowiednie kształtowanie edukacji zawodowej wszystkich poziomów, tak aby jak najwięcej osób podjęło pracę lub mogło wykazać działania przedsiębiorcze. Wobec tego powinno się zwiększać liczbę uczniów i studentów przygotowujących do zawodów poszukiwanych na rynku pracy, czyli sektorów deficytowych. Jednocześnie konieczne są działania sprzyjające ograniczeniu liczby osób poszukujących pracy w zawodach o dużej podaży pracowników oraz bardzo niskim zapotrzebowaniu na takie działalności wśród pracodawców (sektory nadwyżkowe). W artykule podjęto temat sektorów deficytowych i nadwyżkowych w ramach rynku pracy na obszarze całego województwa śląskiego. Rynek pracy w tym rejonie stanowi jeden z kilku największych regionalnych rynków pracy w Polsce, co wynika bezpośrednio z dużej liczby mieszkańców, a także znacznego zurbanizowania i uprzemysłowienia centralnej części województwa.

Przedmiot badania w niniejszym opracowaniu stanowią sektory zatrudnienia na rynku pracy rozumiane jako grupy elementarne zawodów, które zostały ujęte w najnowszej klasyfikacji zawodów i specjalności. Taki sposób ujęcia problemu może być pomocny dla młodych ludzi w kwestii wyboru kierunków kształcenia, a także dla przedsiębiorców przy rozwoju własnych firm i podejmowaniu nowych przedsięwzięć w ramach istniejącego układu przestrzennego obecnych województw.

Ocenę sektorową przeprowadzono w oparciu o aktualną *Klasyfikację zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy oraz zakres jej stosowania*, stanowiącą rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej. Przyjęta klasyfikacja jest przede wszystkim narzędziem do prowadzenia badań statystycznych oraz sporządzania analiz, prognoz i innych opracowań dotyczących rynku pracy (*Klasyfikacja...*, 2010). W ramach klasyfikacji dokonano pogrupowania poszczególnych zawodów w coraz bardziej zagregowane grupy oraz ustalono ich symbole i nazwy (Muster, 2011). Klasyfikacja została opracowana na podstawie *Międzynarodowego Standardu Klasyfikacji Zawodów ISCO-08*, przyjętego w grudniu 2007 r. na Spotkaniu Ekspertów ds. Statystyki Pracy, zwołanym przez organ wykonawczy Międzynarodowego Biura Pracy (*Klasyfikacja...*, 2010).

W dotychczasowych badaniach rynku pracy najczęściej analizowano skalę i strukturę bezrobocia w zawodach oraz popyt na pracę dla poszczególnych zawodów ze względu na liczbę zgłaszanych ofert pracy. Badano zawody wykazujące największy deficyt lub nadwyżkę pracowników, a także określano kierunki zmian w odniesieniu do zawodów wywierających największy wpływ na rynek pracy (Kabaj, 1996; 2004; Muster, 2011; Kiecka-Niechajowicz, 2012). W sprawozdawczości i analizach rynku pracy powszechnie przyjmuje się, iż zawód deficytowy to zawód, na który występuje na rynku pracy wyższe zapotrzebowanie niż liczba osób poszukujących pracy w tym zawodzie. Natomiast zawód nadwyżkowy to zawód, na który występuje na rynku pracy mniejsze zapotrzebowanie niż liczba osób poszukujących pracy w tym zawodzie. W badaniach konieczne jest ustalenie intensywności zaistniałego deficytu pracujących lub ich nadwyżki. Obserwacje powinno się prowadzić systematycznie i odnotowywać trendy w okresie kilku lat (Marszowski, 2004; Muster, 2007).

Zasadniczym celem badania jest wskazanie sektorów (grup elementarnych zawodów), które na rynku pracy charakteryzują się deficytowością oraz sektorów szczególnie nadwyżkowych, także w najbliższej przyszłości. Deficytowość określonych grup zawodów oznaczać może dla

przedsiębiorcy (pracodawcy) wystąpienie trudności w pozyskaniu dobrze wykwalifikowanych pracowników w danej dziedzinie i w konsekwencji zaistnienie komplikacji w rozwijaniu działalności gospodarczej. Z drugiej strony diagnoza sektorów szczególnie nadwyżkowych umożliwia wskazanie grup pracowników, u których wystąpiły duże problemy ze znalezieniem miejsca pracy w ramach zdobytych kwalifikacji lub posiadanego doświadczenia zawodowego. Należy wspomóc takie osoby przy zmianie dotychczasowej profesji i przekwalifikowaniu się do innej grupy zawodów. Można je również zachęcić do rozwijania przedsiębiorczości i otwarcia dobrze prosperujących firm w nowym obszarze działalności. Istotne dla ograniczenia w przyszłości liczby sektorów nadwyżkowych jest prawidłowe kształcenie młodzieży w kierunku rozumienia nowoczesnych procesów na rynku pracy i wypracowywanie na różnych szczeblach edukacji pozytywnego nastawienia do działań przedsiębiorczych (Zioło, 2012; Borowiec, Rachwał, 2011; Borowiec, 2011).

W dotychczasowych analizach jako miarę deficytowości lub nadwyżkowości zawodu stosowano **wskaźnik intensywności deficytu (nadwyżki) zawodu**, określony jako iloraz średniej miesięcznej liczby ofert pracy zgłoszonych w analizowanym okresie do średniej miesięcznej liczby zarejestrowanych bezrobotnych (Muster, 2008; Muster, 2009). W celu obliczenia tego wskaźnika można podzielić liczbę ofert pracy zgłoszonych w ciągu całego półrocza przez liczbę bezrobotnych w tym czasie zarejestrowanych. Przyjęto, że zawodem nadwyżkowym określa się zawód, dla którego wartość wskaźnika intensywności deficytu (nadwyżki) zawodu jest mniejsza od 0,9. Natomiast dla zawodu deficytowego wartość wskaźnika jest większa od 1,1. Zawody, dla których wartość wskaźnika mieści się w przedziale 0,9–1,1, określa się jako zawody zrównoważone, czyli zawody wykazujące równowagę na rynku pracy (Kiecka-Niechajowicz, 2012).

W tego typu ocenach rynku pracy przyjmuje się założenie, iż bezrobotny znajduje pracę głównie przez oferty zgłoszone w urzędach pracy i tylko w swoim zawodzie. W rzeczywistości bezrobotni wybierają wiele innych ścieżek pozyskania etatu (Brezdeń, Górecka, Tomczak, 2012). Wobec tego porównanie liczby osób napływających do bezrobocia i liczby zgłaszanych ofert pracy daje lepsze efekty analityczne w wypadku sektorów deficytowych. Natomiast przy nadwyżce poszukujących pracy w danej grupie zawodów, zwłaszcza gdy osiąga ona znaczne rozmiary, liczba składanych ofert raczej nie oddaje skali aktualnego zapotrzebowania na rynku pracy. W takich sytuacjach pojawiające się wakaty są od razu, bez zgłoszenia do urzędu pracy, zajmowane przez osoby zainteresowane pracą w swoim lub pokrewnym zawodzie.

W wypadku wskazywania sektorów deficytowych, a w szczególności sektorów nadwyżkowych, autor opracowania proponuje zastosować również metodologię badań sprawdzoną przy migracji ludności. Przez analogię do napływu i odpływu wędrownego pozyskuje się dane dotyczące napływu bezrobotnych, a jednocześnie ich odpływu w określonym sektorze rynku pracy (np. grupie elementarnej) w tym samym czasie. Na tej podstawie można obliczyć **saldo ruchu bezrobotnych** dla grupy elementarnej jako różnicę pomiędzy liczbą osób, które napłynęły do danej grupy (zarejestrowały się w urzędzie pracy) w ciągu półrocza, a liczbą osób, które w tym czasie odpłynęły, czyli ubyły, z rejestru bezrobotnych w tej samej grupie.

Ujemne wartości salda ruchu bezrobotnych świadczą o narastającym deficycie podaży osób pracujących w analizowanych sektorach na rynku pracy, szczególnie kiedy sytuacja tego typu powtarza się w kilku kolejnych półroczach. W takim wypadku można przyjąć, że dany sektor jest deficytowy. Dodatnia wartość salda ruchu bezrobotnych w danym sektorze rynku pracy świadczy o wzrastającej liczbie bezrobotnych tego sektora, czyli o swoistej jego nadwyżkowości. Jeżeli tego typu sytuacja stale się powtarza, może to wskazywać na stałą tendencję wzrostową liczby bezrobotnych, a co za tym idzie – określać wyraźną nadmiarowość takiego sektora pracy, czyli być wskazówką do prognozowania go jako sektora nadwyżkowego. W analizach

ryнку pracy badanymi sektorami powinny być poszczególne grupy w klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy, w pierwszej kolejności grupy elementarne.

Klasyfikację zawodów i specjalności oparto na systemie pojęć, z których najważniejsze to *zawód* i *specjalność*. „Zawód to zbiór zadań (zespół czynności) wyodrębnionych w wyniku społecznego podziału pracy, wykonywanych stale lub z niewielkimi zmianami przez poszczególne osoby i wymagających odpowiednich kwalifikacji (wiedzy i umiejętności), zdobytych w wyniku kształcenia lub praktyki. Zawód może dzielić się na specjalności” (*Klasyfikacja...*, 2010). Struktura klasyfikacji jest wynikiem grupowania poszczególnych zawodów i specjalności w grupy elementarne, te z kolei w grupy średnie, następnie w grupy duże i ostatecznie w grupy wielkie. W efekcie klasyfikacja obejmuje 2 360 zawodów i specjalności zaklasyfikowanych do 444 grup elementarnych, ujętych w 132 grupy średnie, 43 grupy duże i 10 grup wielkich. Wszystkie pozycje klasyfikacyjne zostały opatrzone kodem cyfrowym, m.in. jednocyfrowym dla grup wielkich, a czterocyfrowym dla grup elementarnych (*Klasyfikacja...*, 2010). Najnowszy układ klasyfikacji w poszczególnych grupach obowiązuje w Polsce od 1.07.2010 r., co wpływa na dostępność jednolitych danych, począwszy od drugiego półrocza 2010 r.

Ze względu na przyjęty cel badania i chęć uzyskania jak najdokładniejszych wyników w ujęciu sektorowym, jako zasadniczy poziom analizy zastosowano grupy elementarne. Jednakże w celu zwiększenia przejrzystości prezentowanych wyników do analizy sektorów deficytowych i nadwyżkowych wykorzystano układ kolejności grup wielkich w strukturze klasyfikacji. Liczba grup elementarnych wykazuje znaczne zróżnicowanie w poszczególnych grupach wielkich, począwszy od trzech grup w ramach sił zbrojnych, aż do 98 wśród specjalistów. Dane dotyczące napływu wolnych miejsc pracy i aktywizacji zawodowej są zbierane w powiatowych urzędach pracy, tam też dokonuje się rejestracji bezrobotnych (Muster, 2011). Następnie informacje są agregowane w postaci zestawień zbiorczych w okresach półrocznych. Tego typu tabele zbiorcze, zawierające dane na temat liczby rejestrujących się bezrobotnych, stanu bezrobocia i liczby wolnych miejsc pracy w danym półroczu, zostały pozyskane bezpośrednio z Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Katowicach.

W opracowaniu zastosowano dynamiczne ujęcie problemu poprzez analizę wartości wskaźników deficytu (nadwyżki) grup elementarnych oraz zmian salda napływu i odpływu bezrobotnych w trzech okresach półrocznych, począwszy od 31.12.2010 r. Biorąc pod uwagę wartości danych uzyskanych dla całego województwa śląskiego, w badanym okresie kilku kolejnych półroczy można zaobserwować wzrost ogólnej liczby bezrobotnych od stanu 181,2 tys. osób (31.12.2010) do 188,6 tys. osób (30.06.2012). Wystąpiły również wahania liczby osób napływających do bezrobocia, z niewielką tendencją spadkową. Jednocześnie istniejący odpływ z bezrobocia cechował się jeszcze większym zmniejszeniem swoich wartości, co wpłynęło na zaistnienie dodatnich sald ruchu bezrobotnych w ostatnich dwóch półroczach oraz kilkuprocentowy ogólny wzrost liczby bezrobotnych.

W tym samym czasie średnia wartość wskaźnika intensywności deficytu (nadwyżki), obliczona dla wszystkich grup zawodów, oscylowała na poziomie ok. 0,3. Utrzymywanie się średnich wartości wskaźnika intensywności znacznie poniżej wielkości progowej (0,9) wskazuje na ogólnie dużą nadwyżkę we wszystkich grupach zawodów, co nie znaczy, że nie wystąpiły wśród nich deficytowe grupy elementarne. Natomiast wolne miejsca pracy i aktywności zawodowej w województwie śląskim cechowała fluktuacja, przy ogólnym spadku ich liczby do wartości nieco ponad 51 tys. miejsc zgłoszonych w ostatnim badanym półroczu (I półrocze 2012). W grupie wielkich sił zbrojnych, w której klasyfikowani są żołnierze zawodowi, wszystkie trzy grupy elementarne wykazały w zasadzie zrównoważenie. Wobec tego nie odnotowano tutaj ani sektorów deficytowych, ani wyraźnie nadwyżkowych.

Grupy elementarne stanowiące sektory deficytowe

W kolejnej części opracowania wskazano wybrane grupy elementarne zawodów jako sektory deficytowe. Przyjęto założenie badawcze, iż grupa elementarna, aby być wskazaną jako sektor deficytowy, powinna spełnić warunki deficytowości w ramach obu przyjętych metod analitycznych, tj. wskaźnika intensywności deficytu i salda ruchu bezrobotnych. Wskaźnik intensywności deficytu grup elementarnych musi przekroczyć wartość krytyczną (1,1) w większości badanych półroczy, przy czym obowiązkowo przynajmniej w jednym z ostatnich dwóch półroczy. Jednocześnie saldo ruchu bezrobotnych powinno być cały czas ujemne lub przynajmniej w dwóch spośród trzech badanych półroczy.

W grupie wielkiej przedstawicieli władz publicznych, wyższych urzędników i kierowników w zasadzie trudno wskazać sektory deficytowe, gdyż prawie wszystkie grupy elementarne miały wartości wskaźnika intensywności deficytu równe lub mniejsze niż 1,1. Wprawdzie grupa kierowników w górnictwie osiągała bardzo wysokie wartości wskaźnika (nawet do 37,5), ale saldo było zrównoważone na poziomie ok. dwóch bezrobotnych (tab. 1), a tylko liczba zgłoszonych miejsc pracy sięgnęła 75 w pierwszym półroczu 2012 r. W najliczniejszej grupie wielkiej specjalistów stosunkowo niewiele grup elementarnych ujawniło się jako sektory deficytowe. Przede wszystkim były to grupy związane z medycyną, lecz głównie wysoce specjalistyczną. Sporymi wartościami wskaźnika intensywności deficytu, przy ujemnych saldach ruchu bezrobotnych, wyróżniła się grupa lekarzy specjalistów (wskaźnik 1,9 w I półroczu 2012 r.) i grupa pielęgniarek specjalistek (wskaźnik 7,3 w II półroczu 2011 r.). Obie grupy elementarne liczyły po kilkanaście osób bezrobotnych w całym okresie badania (tab. 1). Podobnie liczna, lecz z wyższymi wartościami wskaźnika intensywności deficytu (1,3–4,9), była jeszcze grupa elementarna nauczycieli sztuki w placówkach pozaszkolnych.

Grupa wielka techników i innego średniego personelu, pomimo iż liczyła bardzo wiele grup elementarnych, to praktycznie nie zawierała sektorów deficytowych. Wprawdzie niektóre grupy elementarne cechowały się wskaźnikami intensywności deficytu powyżej wartości krytycznej, ale jednocześnie miały najczęściej dodatnie salda ruchu bezrobotnych. Wyróżniła się tylko grupa elementarna mistrzów produkcji w przemyśle przetwórczym, gdyż wykazała stały ubytek liczby bezrobotnych (118–77 osób), przy rosnącym wskaźniku intensywności deficytu, aż do wartości 1,3 w II półroczu 2011 r. W grupie wielkiej pracowników biurowych jako sektor deficytowy można wskazać jedynie grupę elementarną techników archiwistów i pokrewnych. Sektor ten miał dość wysokie wskaźniki intensywności deficytu i ujemne salda ruchu bezrobotnych w 2011 r. (tab. 1). Grupa wielka pracowników usług osobistych i sprzedawców zawierała zaledwie jeden sektor deficytowy (opiekunowie dziecięcy), który cechował się malejącymi wartościami wskaźnika intensywności, aż do poziomu zrównowazenia w I poł. 2012 r., a także niewielkim spadkiem ogólnej liczby bezrobotnych. Z kolei w grupie wielkiej rolników, ogrodników, leśników i rybaków nie zaznaczył się żaden sektor deficytowy, co częściowo wynikało z ogólnie małej liczby grup elementarnych.

Grupa wielka robotników przemysłowych i rzemieślników wyróżniła się stosunkowo dużą liczbą osób w grupach elementarnych, które jawiły się jako sektory deficytowe. Grupy te cechowały się wysoką liczbą zarówno osób bezrobotnych, jak i zgłoszeń wolnych miejsc pracy. Do sektorów deficytowych zaliczyły się trzy grupy elementarne: robotnicy budowy dróg, spawacze i elektrycy budowlani. Charakteryzowały się one sporymi wartościami wskaźnika intensywności deficytu (np. w I półroczu 2012 r. było to 1,5 i więcej), przy równoczesnej przewadze ujemnych sald ruchu bezrobotnych (tab. 1). Wprawdzie poziomy bezrobocia były w tych grupach bardzo wysokie, ale wielkość oferty wolnych miejsc pracy często je przewyższała. W ostatnim okresie badania obie liczby przekroczyły 300 osób w omawianych trzech

grupach elementarnych, a w grupie spawaczy osiągnęły odpowiednio 828 osób bezrobotnych i 934 miejsc pracy, z których 165 pozostało niewykorzystanych w końcu badanego okresu. Interesująca była grupa robotników przygotowujących i wznoszących konstrukcje metalowe, w której dla dwóch ostatnich półroczy wskaźnik intensywności przekroczył próg deficytowości i liczba bezrobotnych zmalała o ponad 10% (30 osób).

Tab. 1. Sektory deficytowe w województwie śląskim w latach 2010–2012

Grupy elementarne		Liczba bezrobotnych w sektorach deficytowych												
Symbol	Nazwa	stan ogółem na	napływ ogółem	odpływ ogółem	saldo	stan ogółem na	napływ ogółem	odpływ ogółem	saldo	stan ogółem na	napływ ogółem	odpływ ogółem	saldo	stan ogółem na
		31.12.2010	I pół. 2011	I pół. 2011	I pół. 2011	30.06.2011	II pół. 2011	II pół. 2011	II pół. 2011	31.12.2011	I pół. 2012	I pół. 2012	I pół. 2012	30.06.2012
1322	Kierownicy w górnictwie	2	0	0	0	2	0	1	-1	1	2	1	1	2
2212	Lekarze specjaliści	15	7	11	-4	11	9	6	3	14	9	11	-2	12
2222	Pielęgniarki specjalistki	17	5	9	-4	13	4	3	1	14	5	6	-1	13
2355	Naucz. szt. w plac. pozaszcz.	11	8	9	-1	10	6	7	-1	9	7	6	1	10
3122	Mistrz. prod. w przem. przetw.	118	72	100	-28	90	81	87	-6	84	67	74	-7	77
4414	Technicy archiw. i pok.	15	7	12	-5	10	7	10	-3	7	8	6	2	9
5311	Opiekunowie dziecięcy	46	32	25	7	53	38	43	-5	48	27	31	-4	44
7116	Robotnicy bud. dróg i pok.	337	252	316	-64	273	289	196	93	366	264	302	-38	328
7212	Spawacze i pok.	894	703	736	-33	861	636	660	-24	837	660	669	-9	828
7214	Robot. przyg. i wzn. kon. met.	249	204	193	11	260	189	214	-25	235	184	190	-6	229
7411	Elektrycy bud. i pokrewni	308	301	270	31	339	309	314	-5	334	298	306	-8	326
8332	Kierowcy samoch. ciężar.	1 034	804	854	-50	984	670	717	-47	937	738	699	39	976
9612	Sortow. odpad.	30	24	28	-4	26	26	20	6	32	20	27	-7	25

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Katowicach.

W ramach kolejnej grupy wielkiej (operatorzy i monterzy maszyn i urządzeń) tylko grupa elementarna kierowców samochodów ciężarowych ujawniła się jako sektor deficytowy, chociaż w ostatnim okresie sytuacja w tej grupie uległa pogorszeniu, wystąpiło dodatnie saldo ruchu bezrobotnych (tab. 1). Grupa elementarna sortowacze odpadów stanowi praktycznie jedyny sektor deficytowy w ramach grupy wielkiej pracowników przy pracach prostych, gdyż tylko w tej grupie elementarnej wskaźnik intensywności deficytu osiągał przez cały czas wysokie i stale rosnące wartości (5,3 w I półroczu 2012 r.). Również saldo ruchu bezrobotnych było w tej grupie głównie ujemne, a ogólna liczba bezrobotnych obniżyła się do 25 osób w końcu badanego okresu (tab. 1).

Sektory szczególnie nadwyżkowe wśród grup elementarnych

Przeprowadzona analiza wykazała, iż większość badanych sektorów (grup elementarnych) charakteryzowała się wyraźną nadwyżkowością, a ich liczba znacznie przewyższała liczbę sektorów deficytowych, co świadczy o skomplikowanej sytuacji na rynku pracy województwa śląskiego (Sitek i inni, 2013). Wobec tego starano się wskazać wśród sektorów nadwyżkowych te, które cechują się szczególnie wysokim nadmiarem liczby osób poszukujących pracy nad możliwościami jej pozyskania w swoim zawodzie. Za sektory szczególnie nadwyżkowe na rynku pracy uznano takie grupy elementarne, które spełniały równocześnie dwa warunki. Po pierwsze, wykazały we wszystkich trzech badanych okresach dodatnie saldo ruchu bezrobotnych, czyli nadwyżkę osób napływających do bezrobocia nad odpływającymi. Po drugie, wskaźnik intensywności nadwyżki sektorowej w ostatnim badanym półroczu cechował się wartościami poniżej 0,5. W ten sposób starano się wskazać sektory szczególnie nadwyżkowe, których sytuacja w najbliższym czasie raczej nie ulegnie zmianie. Należy również mieć na uwadze, że zbiór sektorów nadwyżkowych w ramach grup elementarnych jest bardzo liczny i może nadal rosnąć.

Ze względu na dodatnie salda ruchu bezrobotnych, a także bardzo małą wartość wskaźnika intensywności nadwyżki (ok. 0,3), do sektorów szczególnie nadwyżkowych wśród przedstawicieli władz publicznych, wyższych urzędników i kierowników zaliczono następujące grupy elementarne: dyrektorzy generalni i wykonawczy, kierownicy do spraw marketingu i sprzedaży, kierownicy w gastronomii oraz kierownicy do spraw innych typów usług (tab. 2). Z kolei grupa wielka specjalistów cechowała się wyjątkowo niewielką liczbą sektorów wyraźnie nadwyżkowych, i to sektorów o stosunkowo małej liczbie bezrobotnych. Ze względu na niskie wartości wskaźnika intensywności nadwyżki (0,0–0,3) wskazano następujące grupy elementarne: położne bez specjalizacji, farmaceuci, specjaliści do spraw zarządzania i organizacji (tutaj wyjątkowo duży wzrost bezrobocia), specjaliści do spraw rozwoju systemów informatycznych, kompozytorzy, artyści muzycy i śpiewacy oraz aktorzy.

Sektorami szczególnie nadwyżkowymi w grupie wielkiej techników i innego średniego personelu są następujące grupy elementarne: operatorzy aparatury medycznej, technicy farmaceutyczni, technicy medyczni i dentyści – duży wzrost bezrobocia w tych trzech sektorach związanych ze służbą zdrowia (tab. 2), sportowcy i pokrewni, plastycy, dekoratorzy wnętrz i pokrewni (najwięcej osób bezrobotnych w tej silnie nadwyżkowej grupie) oraz muzycy i pokrewni. Sektory te cechowały się dodatnimi saldami ruchu bezrobotnych i wskaźnikami intensywności nadwyżki w przedziale 0,0–0,3. Grupa pracowników biurowych miała zaledwie jeden szczególnie nadwyżkowy sektor (kasjerzy bankowi i pokrewni), który charakteryzował się niezbyt wysoką wartością wskaźnika intensywności nadwyżki (0,4) i miał stosunkowo dużą liczbę bezrobotnych (ok. 400 osób).

Tab. 2. Sektory szczególnie nadwyżkowe w województwie śląskim w latach 2010–2012

Grupy elementarne		Liczba bezrobotnych w wybranych sektorach nadwyżkowych												
Symbol	Nazwa	stan ogółem na	napływ ogółem	odpływ ogółem	saldo	stan ogółem na	napływ ogółem	odpływ ogółem	saldo	stan ogółem na	napływ ogółem	odpływ ogółem	saldo	stan ogółem na
		31.12.2010	I pół. 2011	I pół. 2011	I pół. 2011	30.06.2011	II pół. 2011	II pół. 2011	II pół. 2011	31.12.2011	I pół. 2012	I pół. 2012	I pół. 2012	I pół. 2012
1120	Dyr. generalni i wykonawczy	213	173	128	45	258	165	161	4	262	197	160	37	299
1221	Kier. ds. market. i sprz.	140	171	125	46	186	178	145	33	219	175	159	16	235
1412	Kier. w gastronomii	8	12	9	3	11	17	11	6	17	16	14	2	19
1439	Kier. ds. innych typów usług	152	92	87	5	157	96	87	9	166	136	106	30	196
2231	Położne bez spec. lub w trakcie spec.	51	74	57	17	68	54	47	7	75	59	59	0	75
2281	Farmaceuci	12	16	13	3	15	31	20	11	26	31	24	7	33
2421	Spec. ds. zarząd. i organ.	196	214	213	1	197	348	233	115	312	390	319	71	383
2512	Spec. ds. rozw. system. inf.	17	30	26	4	21	30	23	7	28	34	29	5	33
2652	Komp., artyści muz. i śpiew.	28	30	29	1	29	38	34	4	33	34	32	2	35
2655	Aktorzy	9	15	11	4	13	13	12	1	14	10	6	4	18
3211	Oper. aparat. medycznej	62	48	46	2	64	64	61	3	67	64	41	23	90
3213	Technicy farmaceutyczni	169	190	177	13	182	241	202	39	221	234	216	18	239
3214	Technicy med. i dentystyczni	77	90	59	31	108	70	65	5	113	82	80	2	115
3421	Sportowcy i pokrewni	9	9	8	1	10	13	11	2	12	19	13	6	18
3432	Plastycy, dek. wnętrz i pok.	274	221	206	15	289	256	237	19	308	258	225	33	341
3436	Muzycy i pok.	43	34	33	1	44	46	45	1	45	43	36	7	52
4211	Kasjerzy bankowi i pok.	382	324	309	15	397	317	304	13	410	276	256	20	430

Tab. 2. cd.

Grupy elementarne		Liczba bezrobotnych w wybranych sektorach nadwyżkowych												
Symbol	Nazwa	stan ogółem na	napiływ ogółem	odpływ ogółem	saldo	stan ogółem na	napiływ ogółem	odpływ ogółem	saldo	stan ogółem na	napiływ ogółem	odpływ ogółem	saldo	stan ogółem na
		31.12.2010	I pół. 2011	I pół. 2011	I pół. 2011	30.06.2011	II pół. 2011	II pół. 2011	II pół. 2011	II pół. 2011	31.12.2011	I pół. 2012	I pół. 2012	I pół. 2012
5221	Właściciele sklepów	71	68	52	16	87	61	52	9	96	81	60	21	117
5223	Sprzed. sklep. (ekspedienci)	15 873	12 586	11 587	999	16 872	12 762	11 838	924	17 796	12 133	11 496	637	18 433
5245	Prac. stacji obsługi pojazd.	93	114	97	17	110	117	106	11	121	157	134	23	144
5329	Prac. op. oso. w ochr. zdr. i pok.	203	162	128	34	237	161	149	12	249	152	142	10	259
6122	Hodow. drobiu	7	7	5	2	9	3	2	1	10	15	5	10	20
6221	Hodowcy ryb	4	2	1	1	5	3	1	2	7	3	2	1	8
7213	Błacharze	543	496	476	20	563	464	430	34	597	506	471	35	632
7314	Ceramicy i pok.	153	93	82	11	164	95	87	8	172	78	75	3	175
7511	Masarze, rob. w prz. ryb i p.	733	592	537	55	788	560	560	0	788	550	493	57	845
7522	Stolarze meblowi i pok.	1 338	1 129	1 093	36	1 374	1 078	1 065	13	1 387	1 127	1 062	65	1 452
7531	Krawcy, kuśn., kapelus. i pok.	3 108	1 848	1 839	9	3 117	1 836	1 756	80	3 197	1 777	1 658	119	3 316
8160	Oper. maszyn i urz. do pr. wyr. spoż. i pok.	267	183	169	14	281	204	170	34	315	219	186	33	348
8212	Mont. sprzętu elektrycznego	225	161	158	3	228	173	162	11	239	159	149	10	249
8213	Mont. sprzętu elektron.	381	254	250	4	385	251	241	10	395	257	229	28	423
8219	Mont. gdzie indziej nieskl.	441	393	353	40	481	450	357	93	574	469	414	55	629
9321	Pakowacze	1 110	845	839	6	1 116	1 038	899	139	1 255	916	892	24	1 279
9334	Układ. tow. na półkach	9	33	19	14	23	48	37	11	34	66	50	16	50

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Katowicach.

W grupie wielkiej pracowników usług osobistych i sprzedawców było dość dużo sektorów szczególnie nadwyżkowych. Wyjątkowo niekorzystna sytuacja wystąpiła w dwóch grupach elementarnych, w których wskaźnik intensywności nadwyżki wynosił mniej niż 0,3, przy bardzo wysokim i szybko rosnącym bezrobociu. Była to grupa elementarna właścicieli sklepów, a przede wszystkim grupa sprzedawców sklepowych (ekspedientów) o bezrobociu wzrastającym po kilkaset osób w kolejnych półroczach do stanu 18 433 bezrobotnych (tab. 2) w końcu badanego okresu – najwyższa wartość spośród wszystkich analizowanych sektorów. Inne wyraźnie nadwyżkowe sektory to: pracownicy stacji obsługi pojazdów (wskaźnik 0,4) oraz pracownicy opieki osobistej w ochronie zdrowia i pokrewni (0,2). Niewielka grupa rolników, ogrodników, leśników i rybaków miała tylko dwa sektory szczególnie nadwyżkowe (hodowcy drobiu i hodowcy ryb), które cechowały się niewielką ogólną liczbą bezrobotnych i niskimi wartościami wskaźnika intensywności nadwyżki.

W grupie wielkiej robotników przemysłowych i rzemieślników wskazano stosunkowo dużo sektorów wyraźnie nadwyżkowych, gdyż było tutaj kilka grup elementarnych o wyjątkowo dużej liczbie bezrobotnych. W dodatku bezrobocie w tych grupach szybko rosło (tab. 2), przy małych wartościach wskaźników intensywności nadwyżki (0,3 i mniej). Chodzi o następujące grupy elementarne: blacharze (632 bezrobotnych w końcu I półrocza 2012 r.), ceramicy i pokrewni (175 bezrobotnych), masarze, robotnicy w przetwórstwie ryb i pokrewni (845 bezrobotnych), stolarze meblowi i pokrewni (1 452 bezrobotnych) oraz krawcy, kuśnierze, kapelusznicy i pokrewni (3 316 bezrobotnych).

Grupa wielka operatorów i monterów maszyn i urządzeń miała kilka szczególnie nadwyżkowych sektorów o zróżnicowanych wartościach wskaźnika intensywności nadwyżki (w przedziale 0,1–0,4) oraz znacznych wielkościach bezrobocia w końcu badanego okresu. Duże przyrosty liczby bezrobotnych i wysokie stany bezrobocia (tab. 2) cechowały następujące grupy elementarne: operatorzy maszyn i urządzeń do produkcji wyrobów spożywczych i pokrewni, monterzy sprzętu elektrycznego, monterzy sprzętu elektronicznego oraz monterzy gdzie indziej niesklasyfikowani. W grupie wielkiej pracowników przy pracach prostych były dwa sektory, które uznano za szczególnie nadwyżkowe. Stale i najszybciej wzrastała liczba bezrobotnych w grupie elementarnej pakowaczy, w której wielkość bezrobocia w końcu badanego okresu osiągnęła 1 279 osób (tab. 2), przy wartości wskaźnika intensywności nadwyżki równej 0,4. Podobny wskaźnik miała grupa elementarna układaczy towarów na półkach, która cechowała się szybko i nieprzerwanie rosnącą liczbą bezrobotnych.

Podsumowanie i wnioski

Nowa klasyfikacja zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy, wprowadzona w Polsce od lipca 2010 r., była na tyle różna od poprzedniej, iż spowodowała praktycznie brak możliwości sensownych porównań z wcześniejszymi danymi, zwłaszcza na poziomie grup elementarnych. Dlatego stosunkowo krótki okres przeprowadzonego badania nie pozwala wyciągnąć daleko sięgających wniosków. Dodatkowo należy mieć na uwadze, że sytuacja na rynku pracy mocno się skomplikowała w ostatnich latach w związku z zaistniałym kryzysem w gospodarce naszego kraju.

W sytuacji dalszego pogłębiania się kryzysu gospodarczego rzeczywistość może się okazać niezbyt sprzyjająca przedsiębiorczości, zwłaszcza w odniesieniu do rozwoju nowych firm i deficytowych sektorów zatrudnienia. W takim wypadku na rynku pracy województwa śląskiego mogą zniknąć sektory deficytowe lub ich liczba pozostanie bardzo ograniczona. Natomiast sektory (grupy elementarne) wskazywane jako szczególnie nadwyżkowe były bardzo liczne, a ich liczba może jeszcze wzrosnąć, przy czym obecnie trudno powiedzieć, których sektorów

miałoby to dotyczyć. W świetle powyższych uwag starano się wskazać kilka najważniejszych sektorów o wyraźnej deficytowości oraz tych grup elementarnych, które mogą pozostać szczególnie nadwyżkowe w najbliższych latach, przez co będą stymulować lub ograniczać rozwój firm na obszarze województwa śląskiego.

Wśród sektorów deficytowych zaznaczyły się dość istotne grupy elementarne: lekarze specjaliści oraz pielęgniarki specjalistki. Być może grupa lekarzy bez specjalizacji lub w trakcie specjalizacji również stanie się sektorem deficytowym, gdyż część lekarzy powinna wkrótce dokończyć rozpoczęte specjalizacje. Najwięcej sektorów opisywanych jako deficytowe zaznaczyło się w ramach grupy wielkiej robotników przemysłowych i rzemieślników. Wyraźnie deficytowa pozostawała grupa elementarna spawaczy i pokrewnych ze względu na powtarzające się stałe ubytki liczby bezrobotnych. Również grupy elementarne: elektryków budowlanych i pokrewnych oraz robotników przygotowujących i wznoszących konstrukcje metalowe cechowały się zmniejszeniem liczby bezrobotnych w ostatnim czasie, co wskazuje na szanse ich pozostania wśród sektorów deficytowych. Kolejną grupą elementarną, która powinna utrzymać się jako sektor deficytowy, jest grupa kierowców samochodów ciężarowych. Innym sektorem o wyraźnych cechach deficytowości jest grupa elementarna sortowaczy odpadów, w której obniżyła się liczba bezrobotnych wraz ze znacznym wzrostem wartości wskaźnika intensywności deficytu.

Dogłębna ocena sektorów nadwyżkowych przedstawiona została w odrębnej monografii dotyczącej rynku pracy województwa śląskiego (Sitek i inni, 2013). Natomiast w niniejszym opracowaniu skupiono się na sektorach szczególnie nadwyżkowych, w których sytuacja młodych ludzi poszukujących pracy jest najtrudniejsza. Zaobserwowano wśród ogółu grup elementarnych znaczną przewagę liczebną sektorów nadwyżkowych, a wszelkie przewidywania odnośnie rynku pracy wskazują, iż sytuacja w Polsce ulegnie dalszemu pogorszeniu, szczególnie w przedsiębiorstwach związanych z budownictwem. Wobec tego można prognozować w województwie śląskim zwiększenie liczby grup elementarnych, w których wystąpi wyraźna nadwyżkowość osób poszukujących pracy nad możliwością znalezienia zatrudnienia w danej grupie zawodów.

Zaistnienie niekorzystnych wartości przyjętych wskaźników w przeprowadzonym badaniu oraz występowanie dużych poziomów liczby bezrobotnych (co najmniej 100 osób) umożliwiły wskazanie szczególnie problematycznych sektorów nadwyżkowych. Należą do nich przede wszystkim następujące grupy elementarne: dyrektorzy generalni i wykonawczy; kierownicy do spraw marketingu i sprzedaży; specjaliści do spraw zarządzania i organizacji; technicy farmaceutyczni; technicy medyczni i dentyści; plastycy, dekoratorzy wnętrz i pokrewni; kasjerzy bankowi i pokrewni; właściciele sklepów; sprzedawcy sklepowi (ekspedienci); pracownicy stacji obsługi pojazdów; pracownicy opieki osobistej w ochronie zdrowia i pokrewni; blacharze; ceramicy i pokrewni; masarze, robotnicy w przetwórstwie ryb i pokrewni; stolarze meblowi i pokrewni; krawcy, kuśnierze, kapelusznicy i pokrewni; operatorzy maszyn i urządzeń do produkcji wyrobów spożywczych i pokrewni; monterzy sprzętu elektrycznego; monterzy sprzętu elektronicznego; monterzy gdzie indziej niesklasyfikowani oraz pakowacze.

Wobec dużej nadwyżkowości większości sektorów zatrudnienia instytucje odpowiedzialne za organizowanie szkoleń i kursów powinny w większym stopniu skupić się na przekwalifikowaniu pracowników z sektorów nadwyżkowych. Należy jednak unikać szkoleń w zawodach zbliżonych do grup elementarnych, które wskazano jako silnie zagrożone wzrastającym bezrobociem (sektory szczególnie nadwyżkowe). W takich sytuacjach lepiej skupić się na organizowaniu prac interwencyjnych lub zachęcaniu bezrobotnych do rozwoju własnych, bardziej konkurencyjnych firm.

W odpowiedni sposób powinno się wykorzystać potencjał naukowy uczelni i szkół wyższych, przede wszystkim uniwersytetów i politechnik, w celu umożliwienia osobom poszukującym pracy zdobycia wyspecjalizowanej wiedzy i dodatkowych umiejętności. Podejmowane działania wcale nie muszą oznaczać produkcji absolwentów nowych kierunków o różnorodnym stopniu wyspecjalizowania (Długosz, Biały, 2011), lecz racjonalizację liczby studentów na obecnych kierunkach kształcenia i tworzenie sprzyjających warunków dla rozwoju przedsiębiorczości wśród młodych ludzi. Również władze samorządowe mogą włączyć się w proces ograniczania liczby i zakresu sektorów nadwyżkowych, m.in. przez współfinansowanie różnego rodzaju kursów zawodowych i studiów podyplomowych oraz podpisywanie umów o współpracy z uczelniami.

Literatura References

- Borowiec, M. (2011). Rola edukacji w procesach globalizacji. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 7, 296-307.
- Borowiec, M., Rachwał, T. (2011). Kształtowanie postaw przedsiębiorczych na lekcjach geografii wyzwaniem edukacyjnym w procesach globalizacji. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 7, 321-332.
- Brezdeń, P., Górecka, S., Tomczak, P. (2012). *Edukacja i rynek pracy Dolnego Śląska na tle uwarunkowań demograficznych*. Wrocław: Instytut Geografii i Rozwoju Regionalnego Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Długosz, Z., Biały, S. (2011). Studia w zakresie turystyki na tle szkolnictwa wyższego w kraju. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 7, 347-360.
- Kabaj, M. (1996). *Monitoring zawodów deficytowych i nadwyżkowych (MZDiN) oraz Trójstronne Umowy Szkoleniowe (TUS)*. Warszawa: Instytut Pracy i Spraw Socjalnych.
- Kabaj, M. (2004). *Strategie i programy przeciwdziałania bezrobociu w Unii Europejskiej i w Polsce*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Kiecka-Niechajowicz, T. (red.). (2012). *Ranking zawodów deficytowych i nadwyżkowych w województwie śląskim w 2011 roku*. Katowice: Wojewódzki Urząd Pracy.
- Klasyfikacja zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy*. (2010). Warszawa: Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej.
- Kotlorz, D. (red.). (2006). *Śląski rynek pracy w procesie transformacji polskiej gospodarki*. Katowice: Górnośląska Wyższa Szkoła Handlowa.
- Marszowski, R. (2004). Analiza rynku pracy. W: A.S. Barczak, K. Tausz (red.), *Śląski rynek pracy. Analiza wielowymiarowa*. Katowice – Warszawa: Wydawnictwo GIG, PWE, 135-146.
- Muster, R. (2007). Wykorzystanie metodologii wyodrębniania zawodów deficytowych i nadwyżkowych w działalności publicznych służb zatrudnienia. *Humanizacja Pracy*, 237-238 (3-4), 111-124.
- Muster, R. (2008). *Diagnoza kierunków rozwoju rynku pracy w Rudzie Śląskiej*. Ruda Śląska: Powiatowy Urząd Pracy.
- Muster, R. (2009). Rynek pracy województwa śląskiego – stan obecny oraz trendy zmian. *Studia Socjologiczne*, 195 (4), 191-211.
- Muster, R. (2011). Procesy zachodzące na rynku pracy województwa śląskiego w okresie transformacji w perspektywie socjologicznej. W: U. Swadźba (red.), *20 lat transformacji w aspekcie regionalnym. Śląsk. Refleksje socjologów*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 51-88.
- Sitek, S., Runge, J., Kłosowski, F., Runge, A., Petryszyn, J., Pytel, S., Spórna, T., Kurpanik, M., Zuzañska-Żyśko, E. (2013). *Społeczno-gospodarcze i przestrzenne kierunki zmian regionalnego oraz lokalnych rynków pracy województwa śląskiego*. Sosnowiec: Wydział Nauk o Ziemi Uniwersytetu Śląskiego.
- Zioło, Z. (2012). Miejsce przedsiębiorczości w edukacji. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 8, 10-23.

Jacek Petryszyn, dr, Uniwersytet Śląski, Wydział Nauk o Ziemi, Katedra Geografii Ekonomicznej. Geograf z wykształcenia i zamiłowania. Prowadzi obserwacje różnorodnych przemian występujących w środowisku geograficznym. Szczególnie skupił się na badaniach efektów działalności człowieka w miastach na tle uwarunkowań środowiska przyrodniczego. Swoje zainteresowania naukowe prezentuje w publikacjach dotyczących głównie problematyki geografii osadnictwa miejskiego. Analizuje funkcje miejskie, czynniki wzrostu wielkich miast i metropolii oraz przemiany zachodzące w miastach, także na rynku pracy. Miłośnik gór, obszarów nadmorskich i Śląska.

Jacek Petryszyn, PhD, University of Silesia in Katowice, Faculty of Earth Sciences, Department of Economic Geography

A geographer by training and avocation. The author examines various changes occurring in the geographic environment. He is particularly focused on the research results of human activity in cities on the background conditions of the natural environment. The author's research interests are presented in the publications dedicated mainly to issues of geography of urban settlements. Furthermore, he examines urban functions, growth factors of a metropolis and city, and changes taking place in cities, including the labour market. Jacek Petryszyn loves mountains, coastal areas and Silesia region.

Adres/Address: Uniwersytet Śląski
Wydział Nauk o Ziemi, Katedra Geografii Ekonomicznej
ul. Będzińska 60
41-200 Sosnowiec, Polska
e-mail: jacek.petryszyn@us.edu.pl